

Kereskedelempolitika

Bevezetés

Az európai integráció kezdetén, amikor az alapító atyák elhatározták, hogy nem a britek által támogatott szabadkereskedelmi övezetet, hanem a vámuniót valósítják meg, eldöntötték azt is, hogy az integráció közös kereskedelempolitikát hoz létre. Hiszen azzal, hogy a vámok egységgé váltak, csak részben szabályozták a vámuniót, szükséges volt a külső államokkal szemben az intézkedéseket is egységesíteni. Ennek nyomán pedig először a hatóság, majd az Európai Bizottság kezébe került a külső áruforgalom teljes szabályozása. A kereskedelempolitika a későbbiekben kiegészült a beruházási területtel.

Mivel már az EGK Szerződés lefektette ennek a szakpolitikának az alapjait és a racionalitás alapján egyértelműen szükséges az egységes fellépés, ma az EU-n kívüli kereskedelem az EU kizárólagos hatásköre, a tagállami kormányok ezen a területen nem rendelkeznek szereppel. Olyan esetekben, amikor egy nemzetközi megállapodás nem csak ezt a tárgykört érinti (és napjainkban egyre több az ilyen összetett szerződés), szükség lehet a nemzeti jóváhagyásokra is. Összességében előnyt jelent, hogy a kereskedelem tárgykörében csak az uniós intézmények a jogalkotók és a nemzetközi tárgyalások szereplői. Speciális helyzet a WTO-beli (Világkereskedelmi Szervezet – World Trade Organization) tagság, hiszen ez a multilaterális szervezet a világkereskedelem megkönnyítésével foglalkozik. Itt az EU-tagállamok rendelkeznek szavazati joggal. A döntéseket azonban az Európai Bizottság a Tanács által kötött mandátummal ismerteti az üléseken. Éppen ezért a Világkereskedelmi Szervezet az Unió tagállamait kettős képviselőként országoknak nevezi.

A szakterület lefedi az áruk és szolgáltatások, valamint a szellemi tulajdon kereskedelmét, a közbeszerzések és a közvetlen külföldi beruházások (FDI) körét. Az áru- és szolgáltatási szektorban az Európai Unió a Föld legnagyobb exportőre a feldolgozóipari termékekből, kiemelten a magas minőségi áruk körében. A szellemi tulajdon védelme és az ehhez kapcsolódó jogok érvényesítése azért kulcsfontosságú az EU számára, mert a globális versenyképesség fokozása elsődleges feladat, ehhez az innovatív tevékenységek elengedhetetlenek. Azonban a beruházók utóbbiak megtérülésének garanciája nélkül nem vágnának bele drága, nagy méretű projektekbe. A közbeszerzésekről kevesen tudják, hogy az azokban érintett árutömeg jelentős része a világkereskedelemnek. Az Európai Unió területén ezek értéke meghaladta a 2000 milliárd eurót 2017-ben.¹ Az Európai Unió a Föld egyik legnyitottabb befektetési piaca. A szakpolitikát 2009-ben ezért terjesztették ki erre a kérdéskörre is. Innentől az uniós intézmények képviselik a nemzetközi porondon a tagállamokat.

¹ Public Procurement Indicators 2017. DG GROW, G – Single Market for Public Administration (2019. november 5.). 8.

A kereskedelempolitika létrejötte és fejlődése

Az európai integráció kezdetén még nem tudhatta senki, hogy az alapító hat állam mekkora egységes piaccal fog akár csak egy évtizeddel később rendelkezni. Ráadásul napjainkra a 27+1² és a néhány majdnem (a piacba teljesen integrált) tagállam a legnagyobb vásárlóerőt jelenti a bolygón. A világháború utáni újjáépítésnek maga a vámunió adott lendületet, a külső partnerek pedig egyre inkább egységként kezelték az EU-tagállamokat. Amikor 1968-ban, a tervekben szereplő időpontnál másfél évvel korábban létrejött a vámunió, az európaiak a legsikeresebb államoknak számítottak a gazdasági együttműködés területén. Ez akkoriban azt indukálta, hogy más földrészekben is elinduljon több, vámuniót tervező együttműködés. Ugyanakkor érteni kell, hogy pont a beláthatatlan jövő és a kontinensen kívüli áruforgalmi kapcsolatok kis jelentősége miatt vált lehetővé ennek a szakpolitikának már az integráció elejétől a szupranacionális kezelése. Napjainkban az Európai Unió működéséről szóló szerződés 28–32. cikke foglalkozik a vámunióval, a 206–207. cikk pedig a kereskedelempolitikával. Ez szoros kapcsolatban van a következő címekkel: a fejlesztési együttműködések, a harmadik országokkal folytatott gazdasági, pénzügyi és műszaki együttműködések, a nemzetközi szerződések és a nemzetközi szervezetek.³

A 21. század harmadik évtizedéből visszatekintve a külső kereskedelem szabályozása, illetve a kapcsolatok kialakítása kezdetben strukturálatlanul alakult. Már maga az EGK Szerződés „megszólította” a korábbi gyarmatokat, illetve ezek közül volt, amelyekkel külön szerződést is kötöttek. Később a mediterrán térség államaival (például Törökország, Jugoszlávia, Málta) jöttek létre egymásra hasonlító tartalmú szerződések. Tulajdonképpen ez jelentett fordulópontot, még ha nem is azonnal és nem is olyan széles körű perspektívával, mint napjaink rendszere.

Ma az Unió a számára azonosnak tekintett országokkal azonos tartalmú megállapodásokat kötött, és ezek alkotják a külgazdasági kapcsolatok szilárd és átlátható építményét. Az egyes szerződésformák mindemellett lehetőséget adnak arra is, hogy eltérő integrációs kapcsolat jöjjön létre, és a politikai prioritások is kidomborodjanak.

1. Az Unió számára két országcsoporthoz jelenti a legnagyobb prioritást. Az egyik a nyugat-balkáni államok, amelyekkel stabilizációs és társulási megállapodást kötött az elmúlt időszakban. Ezen országok számára az EU „megígérte” a későbbi tagságot, és közülük négyet napjainkban folyik is a tagfelvételi tárgyalás, 2025-ös céldátummal. Ugyanakkor a megkötött szerződés célja az EU-tagság pótlása is. Azaz a Nyugat-Balkán államai döntő részben hozzáférnek az EU piacához, ott termékeik korlátozás nélkül, vámmentesen értékesíthetők. Bár a hivatalos forma csak szabadkereskedelmi megállapodás, ennek ellenére a mezőgazdasági cikkek is szabadon áramolhatnak. Ezenfelül az Előcsatlakozási Alapon keresztül „felkészítő” támogatásban is részesülnek ezek az országok. Mindez nagyban hasonlít arra a folyamatra, amelyet az egykori EK/EU a kelet-európai államok felvételi eljárása során folytatott. Annak tapasztalatait ma felhasználva sokkal hatékonyabb a felkészítés.
2. A másik, szintén Európában elhelyezkedő államcsoporthoz az EFTA-ban „ragadt” négy ország, Izland, Liechtenstein, Norvégia és Svájc. Utóbbi esete azért különleges, mert népszavazáson utasították el azt a formát, amelyet a többi EFTA-tag esetében alkalmazunk.

² A fejezet írásakor az Egyesült Királyság részese az egységes piacnak, és bizonytalan, milyen kapcsolatok lesznek vele a jövőben.

³ Vigh László: Közös kereskedelempolitika – külgazdasági kapcsolatrendszer. In Kengyel Ákos (szerk.): *Európai uniós politikák*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2020.

Ennek ellenére külön megállapodásrendszerben, a gyakorlatban ugyanazokat a feltételeket teremtette meg az Unió Svájjal is. A másik három országgal együtt alkotja az EU az Európai Gazdasági Térséget. Ez a legszorosabb kapcsolat, amelyet az unió más államokkal létrehozott. Majdnem megvalósul a tagság, tulajdonképpen ez a „nem teljes jogú tag” állapot. Az Európai Gazdasági Térségre azért lett szükség, mert amikor az Európai Közösségek elhatározta az egységes piaci program megvalósítását, az EFTA semleges tagjai leginkább világpolitikai okok miatt nem látták esélyét az abban való részvételnek. Hiszen ezek az államok a hidegháború semleges országai voltak. Emiatt nem is merülhetett fel akkoriban az EK-tagságuk, és csak szabadkereskedelmi megállapodásuk volt az integrációval (külön-külön, minden EFTA-tagállamnak). Az 1990-es évek viharos változásai nyomán azonban sürgetővé vált, hogy az EFTA-országok vállalatai hasonlóan férjenek hozzá az akkor 300 millió fogyasztót jelentő piachoz, mint az EK-n belüli cégek. Ezért viszonylag gyors tárgyalások után 1992-ben megszületett az Európai Gazdasági Térségről szóló szerződés. Ennek egy rendelkezése, az EGT Bíróság sértette az acqisut, ezért az Európai Bíróság megtiltotta annak életbeléptetést. Ez a pont igen jól tükrözi, hogy milyen tartalmi elemei vannak a megállapodásnak. Az EGT Bíróság jelentett egy olyan lehetőséget, amely révén a jogi kérdésekben az EFTA is megnyilvánulhatott volna. Az EFTA-tagállamok „alávetik” magukat az európai jognak anélkül, hogy annak megszületésébe beleszólhatnának. Annak nyomán azonban, hogy az EK-n kívüli államoknak fontos volt, hogy bekerüljenek az egységes piacba, a módosított szerződés már ezen pont nélkül lépett hatályba, 1994-ben. Akkoriban úgy gondolták, hogy csupán átmeneti állapot lesz ez a kapcsolat, hiszen Ausztria, Finnország, Norvégia és Svédország már folytatta a tagfelvételi tárgyalásokat. Végül ugyan csak három állam lépett be az EU-ba, de az Európai Szabadkereskedelmi Társulás jelentősége sokat csökkent. Később Izland is beadta a tagfelvételi kérelmét, de a tagsági folyamat jelenleg áll. Maga az EGT egy különleges integrációs forma, mivel a benne részt vevő államok egységes piacot alkotnak, technikai, fizikai és fiskális akadályok nélkül áramlik a tőke, az áru, a szolgáltatás és a munkaerő. De a vámunióban az EFTA-tagállamok nem vesznek részt, és az adóharmonizációs folyamatokban sem kell együttműködniük. A nem egységes vámok elvileg okozhatnak csalásokat az Európán kívüli áruk behozatalakor, de ennek mértéke jelentéktelen. Specialitás, hogy vannak olyan piacok, amelyeken külön szabályozás él, ilyen például a tengeri halak forgalma. Az európai joganyagot tekintve a legjelentősebb eltérés egy EU-tagállam és egy csak EGT-ben részt vevő között az, hogy a Közös Agrár- és Vidékfejlesztési Politika (CARPE) nem vonatkozik az EFTA-tagokra. A szakképzettségek kölcsönös elismerése teszi lehetővé a munkaerő korlátlan letelepedési jogát. A tőkeáramlás esetében a norvég szénhidrogénvagyon védelme érdekében tiltják az ágazatban az FDI lehetőségét. A részes EFTA-tagállamok csak akkor térhetnek el az EU acqis alkalmazásától, ha a saját szabályaik szigorúbbak például a fogyasztóvédelem területén. Rájuk úgy vonatkoznak az Európai Bíróság ítéletei, hogy nem küldhetnek tagokat a testületbe. Anyagi területen mivel EU-tagként nettó befizetők lennének, hozzá kell járulniuk a Kohéziós Alap működtetéséhez. Ezenfelül az EGT pénzügyi mechanizmusa és a Norvég Alap külön pénzügyi keretként szolgál az acqis átvételének támogatására a keleti tagállamokban, de ezenfelül a környezetvédelem, a megújuló energiaforrások, az oktatás és képzés, az egészségügy, az európai kulturális örökségmegőrzés is célterület. (Hasonló céllal és tartalommal működik a Svájci Alap is.)

3. Bár gazdasági szerepük minimális, a szoros viszony miatt kiemelkedőek a vámunióban részt vevő mikroállamok. Monaco teljes egészében részese az EU vámuniójának. San Marino és Andorra csak részlegesen, utóbbi esetében elvileg vámellenőrzés is lehetséges. 2019-ben ezzel a három állammal, amelyek euróérme-kibocsátók és részesei a schengeni területnek, olyan tárgyalások kezdődtek, hogy egységes keretek között vonatkozzanak rájuk egy „majdnem” tagságot jelentő szerződésben foglaltak, és a „Társult állam” elnevezést használják majd.
4. Az EU vámuniót alkot Törökországgal is. Ugyan ez nem korlátlan, például a mezőgazdasági cikkekre vagy az acélárukra nem vonatkozik, de így is nagyon hosszú folyamat volt a megalkotása, és sok politikai vita van a két fél között. Törökország az utolsó, akinek „első generációs” társulása van az EU-val, még az 1960-as évekből. Ezeknek a megállapodásoknak két fő célja volt. Egyrészt a vámunió kialakítása, másrészt a tagság az EGK-ban. Ez utóbbi azért hangsúlyos, mert nem a gazdasági unióba, hanem csak a közös piacba történő belépést tervezték. Így nem jogalapja az EU-tagság igénylésének. Törökország számára az óriási felvevőképességű európai piac lényeges, viszonyosan a török kevésbé.
5. Az euro–mediterrán megállapodások az Unió déli és délkeleti szomszédaival kialakított széles körű, nem csak kereskedelmi kapcsolatok kerete. Előzményüknek a „második generációs” társulások számítanak, amelyekkel a Maghreb-⁴ és a Mashreq-államokat,⁵ majd később Izraelt kapcsolta piacaihoz az EU. Az 1980-as évek déli bővítései megerősítették az Unió földközi-tengeri nyitottságát. Ennek nyomán az 1995-ben Barcelonában elindított tárgyalási folyamatban azt a célt tűzték ki az államok, hogy egy mediterrán szabadkereskedelmi zónát hoznak létre. Ennek északi felét az Európai Unió, a déli és a keleti oldalát pedig az arab államok alkotnák. Az ambiciózus terv az volt, hogy 2010-re létrejöhessen az övezet, amelyet a következő években még későbbi időpontokra toltak ki. Ma jól látható, hogy a megvalósulás esélytelen. Alapvető problémát jelent, hogy az EU számára Izrael meghatározó partner az övezetben, de az arab államok többsége nem ismeri el létezését, így nem is fog szabadkereskedelmi megállapodást kötni vele. A tárgyalások során kiderült, hogy a mediterrán partnerek egy része nem akar egyezsége jutni más részt vevő államokkal sem. Így az a háló, amely összetartotta volna a „piacert”, nem alakult ki. Időközben jelentős belpolitikai változások is lezajlottak a partnerországokban, ami nem volt egyértelműen előnytelen, hiszen például Líbia így tudott tárgyalóasztalhoz ülni, de sok kormánynál ez a problémakör nem prioritás. Lezáratlan kérdés maradt a Palesztin Hatóság szerepe, hiszen az államhá kialakulás folyamata megtorpant. Ugyanakkor Törökország is részesévé vált a megállapodás-rendszernek, ami megint az új lehetőségeket bővíti. Végül az EU vezetői a 2010-es évek végén letettek arról, hogy az eredetileg kitűzött célokat elérjék. A régió sokat veszített korábbi vonzerejéből. Az eredeti tervek szerint a béke és stabilitás euro–mediterrán térsége mellett olyan ipari szabadkereskedelmet terveztek, amely nemcsak a vámokat szünteti meg, hanem a technikai akadályokat is

⁴ Az arab kifejezés az Északnyugat-Afrikában elhelyezkedő államokra vonatkozik, de az EU közülük csak Tunéziával, Algériával és Marokkóval kötött korábban megállapodást. Ma Líbiával célkitűzés az euro–mediterrán megállapodás aláírása, míg Mauritániával és a marokkói ellenőrzés alatt levő Nyugat-Szaharával ez nem merült fel.

⁵ A kifejezés a keleti arab államokra utal, ami nemcsak Észak-Afrikát, hanem az Arab-félszigetet és a Közel-Keletet is jelenti. Ezen államok közül Egyiptom, Jordánia és Libanon kötött korábban megállapodást.

leépíti. Így tulajdonképpen az áruk esetében az egységes piacra emlékeztető kapcsolat alakulhatott volna ki. A néhány aláírt megállapodásba a mezőgazdasági cikkek majdnem teljes körét is bevonták, sőt a szolgáltatásáramlás liberalizációja is megtörtént. A régió piaca meghaladná az egymilliárd főt, méghozzá magas jövedelmű fogyasztókról lenne szó. A tervek szerint minden félnek bilaterálisan kellett volna minden más állammal ugyanolyan tartalmú szerződést kötnie. Ezekben a vámkezelés harmonizációját, a szabványok egységes alkalmazását is elő kellene írni. Mindezt azért, hogy a kumulációs szabályokat be lehessen vezetni. Az Európai Unió ugyanis nemcsak saját területét vinné az övezetbe, hanem a megállapodásai nyomán az EFTA- és CEFTA-államokat is. Ezzel a pán-euro-mediterrán kumuláció⁶ jöhetne létre.

6. A mélyreható és átfogó szabadkereskedelmi megállapodás olyan társulási megállapodása az Uniónak, amelyet potenciális kelet-európai tagjelöltekkel köt. Elsőként Ukrajna, Moldova és Georgia írt alá ilyen egyezményt, de további államoknak is lehetősége lenne erre, ha az európai perspektívát választanák a szoros orosz kapcsolatok helyett.⁷ Az egyezmény hozzáférést biztosít néhány ágazatot leszámítva az EU belső piacához. A definíció szerinti szabadkereskedelmi megállapodásoktól eltérően célja, hogy a társult országok számára lehetővé tegye az EU egységes piacának négy szabadságát: az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő szabad áramlását. A rövid távú szabad mozgást a vízummentesség teremti meg, de a szabad munkavállalás a tagállamok hatáskörében kerül pontosításra. Azért lényeges ez, mert megoldási módnak tekinthető arra, hogyan lehet az Európai Gazdasági Térségen kívülről is elérni az egységes piacot. Mindezekon felül érinti az egyezség az ipari szabványokat, ami egyrészt felkészülés egy esetleges EU-csatlakozásra, másrészt elengedhetetlen a piacra jutáshoz. Ehhez hasonló az egészségügyi, növényegészségügyi szabályok harmonizálása az agrárterületeken. Szabályozásra került a szellemi termékek védelme, a közbeszerzések előírásai és az energetikai együttműködés is.⁸
7. Az EU-nak néhány állammal „egyéb” típusú megállapodása van. Ez azt jelenti, hogy nem hasonlítanak, vagy csak részben, ezek a szerződések. Némiképp hasonlóság van a Mexikóval, a Dél-afrikai Köztársasággal és a Chilével kötött joganyagban. Ezekben hangsúlyos, hogy az EU érdeke a gazdaság területén az USA jelenlétének kiegyensúlyozása ezekben az államokban. Egyik megállapodás sem biztosít teljes szabadkereskedelmet, viszont sok mezőgazdasági kedvezményt foglal magában. Közép-Ázsiában jelenleg csak Kazahsztánnal van megerősített partnerségi és együttműködési megállapodása az EU-nak, de ez elvileg a régió összes többi államával létrejöhet.⁹
8. Az EU első teljes körű szabadkereskedelmi megállapodása Ázsiában a Koreai Köztársasággal jött létre. A megállapodás fokozatosan, lépésről lépésre megszüntette az összes áru vámjait, korlátozott számú mezőgazdasági termék kivételével. Foglalkozik a kereskedelem nem vámjellegű akadályaiával is, különösen az autó-, a gyógyszeripar, az orvostechnikai

⁶ Ez azt jelenti, hogy a vámmentességhez általában 50 százalékban az adott országban történő hozzáadott érték szükséges. Ebben az esetben nem kell államonként ennek meglennie. Ha egy áru 20 százalékban albán, 20 százalékban marokkói és 11 százalékban norvég, akkor például az Unió már vámmentesen engedheti a piacára.

⁷ Örményország is részt vett a tárgyalásokon, azonban 2013-ban hirtelen megszakította azokat, és az orosz vezetésű Eurázsiai Unió-tagság mellett döntöttek az állam vezetői.

⁸ The Comprehensive and Economic Trade Agreement.

⁹ Mindemellett ez a típusú egyezmény Örményországgal is életbe lépett.

eszközök és az elektronika területén. Azért is volt korszakalkotó ennek az egyezménynek a létrejötte, mert már korábban is jelentős külkereskedelmi többlettel rendelkezünk ebben a viszonylatban. Különösen fontos, hogy a megállapodás kiterjed a tőkeáramlás szabaddá tételére is, mert az európai vállalatok rendelkeznek a legnagyobb FDI-aránnyal Koreában. Ezenfelül lehetővé vált a közbeszerzések mellett a szolgáltatási piacokhoz való hozzáférés, és pontosítja a szöveg a szellemi tulajdonjogok védelmét.¹⁰

9. Az atlanti kapcsolatokban hasonló áttörésnek számít a Kanadával életbe lépett átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás (CETA). Ebben az áruk 99 százalékára eltöröltük a vámokat, a mezőgazdasági cikkek esetében 92 százalékos szinten. A marha- és sertéshúsról, kukoricáról az EU, míg a tejtermékekre Kanada vámkvótát tart fenn. A közbeszerzési piacok megnyitása is megtörténik, a vállalatokon belüli munkaerő-áramlás szabaddá vált. Ez utóbbi tulajdonképpen a munkaerőpiac megnyitását jelenti, csak nem a szabad letelepedés jogával, hanem igazolt munkaviszony esetén. Kiemelendő, hogy az EU számára lényeges: a Kanadában legálisan hormonkezeléssel előállított húskészítmények továbbra is tiltottak az európai piacon.
10. Japán gazdaságának hosszú ideje tartó stagnálása háttérbe szorította az európai piacokon az elmúlt időszakban. Holott már sok évtizede az EU-nak külkereskedelmimérleg-hiánya van, még a legfőbb exportnagyhatalomnak, Németországnak is. Ezért is volt nagy jelentősége annak, hogy 2019-ben hatályba léphetett a gazdasági partnerségi megállapodás, amely a vámok 90 százalékát azonnal eltörölte, az átmeneti időszak végére pedig a termékek 97 százalékára 0 százalékos vámot vetnek majd ki a felek, egymás áruira. Japán teljes mértékben elismeri az európai védett eredetmegjelöléseket, cserébe az onnan importált gépkocsikra 2026-ban megszűnik a vám. A szolgáltatások kereskedelmét egyszerűsítették, az európai vállalatok számára lehetővé tették a nagyobb japán városokban a közbeszerzéseken való részvételt. Mindkét fél számára annak is különleges jelentősége van, hogy erőteljesen bizonyítja (az Amerikai Egyesült Államok felé), a világ két nagy gazdasága elutasítja a protekcionizmust.

Több olyan országcsoporthoz is van, amelyekkel a szabadkereskedelmi kapcsolat nem jöhetett létre az elmúlt időszakban, de az áruforgalom megkönnyítésére megállapodások születtek.

1. A Közép-Amerikában elhelyezkedő államokkal az 1980-as évek óta volt az európai integrációnak kereskedelmi célzatú szerződése, a San José-i folyamaton belül. Ezek kevés kezelhető eredményt hoztak, leginkább a spanyol nyelvű régió eltérő és zavaros politikai helyzete miatt. Hosszas és bonyolult egyeztetések után, 2012-ben született meg a társulási megállapodás, amely azonban nem nyújt teljes szabadkereskedelmet. Az EU számára ugyanis a régió versenyképes termékei kihívást jelentenek abból a szempontból, hogy a gyártóik mögött USA-vállalatok vannak. Ennek nyomán tulajdonképpen az Egyesült Államok termékei kerülhetnének vámmentesen az európai piacra. Éppen ezért hangsúlyos az, hogy a társulás három azonos szintű pillérből áll: a kereskedelem mellett a politikai párbeszédre és az együttműködésre támaszkodik.¹¹

¹⁰ A Tanács határozata (2010. szeptember 16.) az egyrészről az Európai Unió és tagállamai és másrészről a Koreai Köztársaság közötti szabadkereskedelmi megállapodásnak az Európai Unió nevében történő aláírásáról és ideiglenes alkalmazásáról.

¹¹ Megállapodás egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről Közép-Amerika közötti társulás létrehozásáról.

2. Az EU-nak Latin-Amerikában kétfajta további kereskedelmi kapcsolata van. Az Andok Közösség¹² államaival átfogó kereskedelmi megállapodást kötött az Európai Unió 2013-ban. Pontosabban elsőként csak Kolumbia és Peru¹³ fogadta el a megállapodást, 2017-ben Ecuador is csatlakozott,¹⁴ azonban Bolívia – belpolitikai okokból – még nem. Ez az egyezmény nem hozott létre szabadkereskedelmet a két régió között, de eltörölte a magas vámokat, nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági cikkekénél is. Liberalizálta a szolgáltatások piacát, ami főleg Európának előny, megnyitotta a közbeszerzési piacokat, és az európai termékek eredetvédelmének jogi biztosítékát adja.
3. A Dél-Amerika nagyobb részén elhelyezkedő Mercosurral az Európai Unió 2004-ben kötött ugyan egy szabadkereskedelmi megállapodást, de azt egyik fél sem ratifikálta, a megváltozott körülményekre hivatkozva. Valójában az egyezményhez az aláíróknak nem fűződött akkoriban komoly érdeke. Sok év eltelte után azonban mindkét integráció rendezni akarta a gazdasági viszonyokat, ám szerintük a 2004-es szerződés nem lehet kiindulási alap. Végül 2020 nyarán sikerült politikai áttörést elérni egy leendő „kiegyensúlyozott és átfogó kereskedelmi megállapodásról”. Bizonytalan dátummal, de a Mercosur megszűnteti a vámokat az áruk 91 százalékára. Ehhez hasonlóan az európai élelmiszerexportról is eltűnnek a tarifák, és az Unió is beengedi piacára a Mercosur mezőgazdasági cikkeit. Az EU számára nagy nyereség, hogy elfogadták az európai élelmiszer-biztonsági, valamint állat- és növényegészségügyi szabályokat. Ezeket az európai hatóságok is ellenőrizhetik a dél-amerikai termelőknél. A szövegnek a környezetvédelmi és munkaegészségügyi része is európai célokat tükröz. Természetesen a szolgáltatási, a közbeszerzési piacot, új elemként az e-kereskedelmet, valamint a szellemi tulajdon védelmet is szabályozza a szerződés. A szabványokat ugyan nem hangolják össze, de a nemzetközi sztenderdeknek való megfelelés mellett a Mercosur elfogadja az európai megfelelőségi vizsgálatokat. Jelentős változás az is, hogy az EU-importőrök korlátozás és kiviteli vámok nélkül juthatnak a számukra fontos nyersanyagokhoz a latin-amerikai térségben. Ebből a szempontból a bőripar és a szőja számít kiemelkedő területnek.
4. A délkelet-ázsiai országokkal az elmúlt évtizedekben teljesen átalakult a kapcsolatrendszer. Míg az 1980-as éveket gyakorlatilag az elutasítás jellemezte, napjainkban egyre szorosabbá válik a viszony az országcsoporttal. Az ASEAN¹⁵ csaknem fél évszázada fennálló integráció, amelyben ma már a korábbi ellenségek is tagok. Meghatározója a benne részt vevő államok kapcsolatának – Európából tekintve különös módon –, hogy a tagok egymás közti kereskedelmének szintje alacsony, a világpiacon tevékenységük összehangolása a leglényegesebb. Az Európai Közösségek ennek okán sem kezdeményezte a szoros kapcsolatot a régióval egykoron, mivel sokkal inkább a közeli területekkel való kontaktust kívánták erősíteni. Még az 1990-es években sem növekedett az európaiak érdekeltsége, de viszonyosan a délkelet-ázsiai államok sem láttak különösebb perspektívát az európai piacban.

¹² Comunidad Andina (CAN), olyan dél-amerikai szabadkereskedelmi övezet, amelynek célja a vámunió megerteremtése. Tagjai: Bolívia, Ecuador, Kolumbia, Peru.

¹³ European Parliament: *European Union: "Trade Agreement" with Colombia and Peru. Directorate-General for external policies of the Union*. Brussels, 2012.

¹⁴ Protocol of Accession of Ecuador to the EU-Colombia/Peru Trade Agreement (2017. január 1.). Brussels.

¹⁵ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN): Délkelet-Ázsiában gazdasági, politikai, védelmi, katonai, kulturális, oktatási integráció. Tagállamai: Brunei, Fülöp-szigetek, Indonézia, Kambodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, Szingapúr, Thaiföld, Vietnám.

A gazdag fogyasztók és az egységesen szabályozott piac vonzónak tűnt, de valójában az EU nélkül is tovább tudták fokozni versenyképességüket. Amikor az USA vezetésével létrejött az APEC,¹⁶ az európaiak számára csak az USA jelenlétének ellensúlyozása volt a cél. Mivel Európa nem csendes-óceáni állam, a tagsága nem merülhetett fel. Válaszul 1996-ban létrehozták az Ázsia–Európa Találkozót (ASEM).¹⁷ Azonban ennek gazdasági eredményei nem igazán keletkeztek ebben az időszakban. A két évente megtartott magas szintű találkozók dokumentumai főleg politikai deklarációkat tartalmaztak, amelyek gyakran igen óvatosak voltak. Az EU törekedett arra, hogy sok szimbolikus történés jellemezze az együttműködést. Ilyen volt az Európai Kulturális Központ, az Európai Környezetvédelmi Központ megnyitása vagy az egyetemi csereprogramok szervezése. 2010 után az EU már szeretett volna egy átfogó gazdasági és különösen kereskedelmi megállapodást kötni az ASEAN-nal. Viszont ezek az államok továbbra is az USA felé igyekeztek szabadkereskedelmi helyzetet teremteni. Ezért az EU 2013-ban olyan cselekvési tervet fogadott el, amelynek nyomán az arra hajlandó államokkal bilaterális megállapodásokat köt. (A korábbi elveknek megfelelően azonos tartalommal.) A Malajziával, Indonéziával és a Fülöp-szigetekkel folyó tárgyalások zátonyra futottak, de Szingapúrral és Vietnámmal sikeresen záródtak. Mindkét állammal két szerződést alakítottak ki, egy kereskedelmi megállapodást és egy beruházásvédelmi megállapodást. Az utóbbi természetesen európai érdekből volt lényeges. A megállapodások az áruk 99 százalékára megszüntetik a vámokat, csökkentik a hivatali eljárások körét, ezzel gyorsítva a piacra jutást, biztosítják a földrajzieredet-megjelöléseket, azaz fellépnek a hamisításokkal szemben, illetve megnyitják a szolgáltatások és a közbeszerzések piacát.

5. Az Öböl Együttműködési Tanács államaival régi, az 1980-as évek elejéről származó egyezménye van az Európai Uniónak. Ez a keretmegállapodás bár a szabadkereskedelemre emlékeztet, távolról sem teljes. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben az EU a fő exportőr, és mivel a jelenlegi szöveg a piacra jutást lehetővé teszi, nem érdeke az ezt csökkentő tartalmú szerződést kötni. Pedig az Öböl-országok kezdeményezték ezt, de az első tárgyalássorozat 2009-ben kudarccal ért véget. Egy strukturáltabb, az EU és az országcsoport közötti kereskedelemről és beruházásokról szóló megbeszélés 2017-ben újraindult, egyelőre kevés sikerrel.
6. Napjainkban tárgyalás folyik Ausztráliával és Új-Zélanddal egy áruforgalmi megállapodásról. Ezek célja az akadályok leépítése mellett a transz-csendes-óceáni megállapodásokat aláíró országok vállalataival azonos elbánás megteremtése az európai cégek számára, a hamisított európai termékek kizárása ezekből az államokból, valamint az EU vállalkozásainak a közbeszerzésekben való részvétel engedélyezése.

Három nagy állammal a gyakorlatban sikertelennek tekinthetők a kereskedelem és a nemzetközi gazdaság más területein történő liberalizációs folyamatok.

1. Az EU és India közötti átfogó szabadkereskedelmi megállapodásról már 2007-ben megkezdődtek a tárgyalások, de 2013-ban elakadtak. Az indiai fél visszakozása ellenére

¹⁶ Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (Asia-Pacific Economic Cooperation): Az USA-t, a Kínai Népköztársaságot, Japánt, Oroszországot is a tagjai között tudó, a Csendes-óceán két partját összefogó szervezet.

¹⁷ Asia–Europe Meeting, amelyben nemcsak az EU, hanem Svájc és Norvégia is tag, a másik oldalon India, Ausztrália, sőt 2020-tól Észak-Korea is.

az Unió továbbra is elkötelezett, hogy a Japánnal kötöthöz hasonló, átfogó és kiegyensúlyozott megállapodás szülessen, azzal a feltétellel, hogy mindkét fél legfontosabb érdekeire tekintettel legyen, és a kölcsönös előnyöket érvényre juttassa.

2. Az Orosz Föderációval a 2003-ban aláírt Közös Terület Útiterv nevű dokumentum Közös Gazdasági Terület fejezete a kereskedelmi kapcsolatok alapja. Bár Oroszország számára az első számú áruforgalmi partner az EU, 2014 óta kölcsönös embargókat léptettek életbe a felek a Krím illegális annexiója, illetve a kelet-ukrajnai konfliktus miatt. Ennek következtében felfüggesztették az együttműködésre vonatkozó tárgyalásokat, köztük a kereskedelem fejlesztésére vonatkozókat. Távolilag azonban elképzelhető, hogy Oroszország is tud majd szabadkereskedelmi megállapodást kötni. Ennek hátterében az is meghúzódik, hogy míg korábban az EU és különösen annak keleti tagállamai függtek az orosz energiaellátástól, ez az interdependencia megszűnt.
3. A Kínai Népköztársaság számára az Európai Unió a legfőbb kereskedelmi partner. Ennek ellenére csak egy 1985-ös kereskedelmi és együttműködési megállapodás az, amelyen a kapcsolatok alapulnak. Mivel Kína ma is a fejlődésben megkésett országnak számít, ezért az EU egyoldalúan köteles kedvezményeket nyújtani. Az Unió elkötelezett, hogy átfogó kereskedelmi megállapodásra jusson Kínával, és 2007-ben hivatalosan is kezdeményezte egy partnerségi együttműködési megállapodás létrehozását, amelyre eddig nem került sor. Az európai kereskedelmi deficit nemcsak abból ered, hogy sok áru érkezik a Távol-Keletről, hanem az európai termékek előtt a kínai piacon fennálló nehézségek miatt is. Olyan adminisztrációs akadályokkal kell szembenézni a kínai exportnál, amelyek nem kiszámíthatók, sokszor ad hoc alapon keletkeznek. Ezenfelül kritikus a helyzet a szellemi termékek védelme területén, miközben az EU-ba érkező hamis áruk több mint fele kínai. Az Unió ezért is szeretné elérni, hogy Kína tisztességesen kereskedjen, tartsa tiszteltben a szellemi tulajdonjogokat. 2013-ban elkezdődtek egy beruházási megállapodás tárgyalásai azzal a céllal, hogy az európai befektetők hosszú távon is hozzáférjenek a kínai piacokhoz, és a befektetések védelme is kellő garanciát kapjon. A kínai fél ezeket a lehetőségeket régóta élvezi az EU piacán, vagyis ebben az esetben is a kiegyenlítés a cél.

A szoros történelmi múlt és az erősen integrált piacok miatt teljesen más jellegű problémákat jelent két partnerünkkel a kapcsolatok továbbfejlesztése.

1. Az Amerikai Egyesült Államok a sokrétű viták és az éles verseny ellenére az EU legfontosabb politikai és gazdasági partnere. Ennek köszönhetően a hidegháborús időszakban nem is volt szükséges komoly szerződéseket kötni a két félnek. Csak 1990 után született meg a Transzatlanti Nyilatkozat, az Új Transzatlanti Napirend és a Transzatlanti Gazdasági Tanács. A két entitás piacainak összekapcsolódását jól érzékelteti, hogy a forgalom jelentékeny része a vállalatokon belüli csere. Sok halogató megbeszélés után, 2013-ban a két partner felismerte, hogy a kínai termékek tönkreteszik a két ország áruforgalmi kapcsolatait, ezért a szabadkereskedelemnél is szélesebb megállapodásra van szükség. A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerséget célzó tárgyalások megmutatták, mennyire összetett és bonyolult feladat a két piacot teljesen összekapcsolni. Példának tekinthető az EU és Kanada megállapodása, de az ott nyitott kérdéseket az USA vonatkozásában rendezni kell. Csak néhány a problémás területek közül: gyógyszer-engedélyezés, szabványok, hormonkezelt húskok, génnemesített növények, közbeszerzések, bírósági hatáskörök, audiovizuális termékek, fejlesztések. 2017-ben az USA új adminisztrációja

miatt felfüggesztették a megbeszéléseket. A 2020-as választás után minden bizonnyal új lendülettel folytatják a megegyezés keresését a felek.

2. Az Egyesült Királyság 2020 februárjától nem vesz részt az EU döntéshozatalában. A kilépést szabályozó megállapodás szerint 2021 januárjától az egységes piacot is elhagyja¹⁸ ez a korábbi tagállam, ha nem kéri a határidő meghosszabbítását. Mivel a britek csaknem fél évszázadig részesei voltak az európai integrációnak, a szálak elvágása lehetetlen. Ennek nyomán az EU és az Egyesült Királyság között szabadkereskedelminek nevezett, különleges kapcsolatot eredményező megállapodásnak kell születnie.

A WTO szabályai alapján a megkésett gazdaságú államokkal preferenciális kereskedelmet kell folytatni. Vannak olyan államok, amelyek erre vonatkozóan külön szerződést kötöttek az EU-val. Ennek nyomán ugyan alacsony szinten integrált kapcsolatok alakultak ki, de azok rögzítettek, kiszámíthatók. A legtöbb aláíró, szám szerint 79 partnerségi megállapodással rendelkezik, és ez szabályozza a kereskedelmi vonatkozásokat az Európai Unióval. Az ACP-országokkal¹⁹ kialakított kapcsolat a legrégebbi áruforgalmi viszony, hiszen már az EGK Szerződés is szólt róla. Az EU-tagállamok múlt században felszabadult gyarmatai tartoznak ebbe a körbe, amelyekkel korábban konvenciókkal szabályozták a kapcsolatokat. 2000-ben aláírták a sokkal átfogóbb, a tapasztalatokat sokkal inkább figyelembe vevő megállapodást. Ez ugyan 2020 februárjában lejárt, de a felek meghosszabbították az érvényességét. 2018-ban elkezdődtek a tárgyalások egy átdolgozott egyezség kidolgozására. Nehézséget jelent, hogy a 2000-ben kötött szerződést megtámadták a WTO-nál, így azok a pontok, amelyek egyértelműen diszkriminálják (vagyis megkülönböztetik) az ACP-államokat, és így könnyebb bejutást biztosítanak az EU piacára, nem fenntarthatók. Az ACP-gyártók portékáinak 99,5 százaléka vámmentesen kerül az európai piacra azért, mert elég az adott terméket 45 százalékban helyi alapanyagból vagy helyi munkaerővel készíteni. A kereskedelmi kedvezmények mellett a megállapodás-rendszer további segélyeket is biztosít.²⁰

A kereskedelempolitika jövője, tagállami érdekek

Jelenleg az Európai Unió a WTO meghatározása szerint nem diszkriminatív formában kereskedik az Amerikai Egyesült Államokkal, Ausztráliával, Új-Zélanddal, a Kínai Köztársasággal (Tajvan), Hongkonggal (Kína) és a speciális státuszú Vatikánnal. Ahogy láttuk, ebből a körből három állam kieshet rövidebb, hosszabb idő múltán. Így gyakorlatilag a megkésett államokkal a preferenciális rendszer, míg a Föld többi országával a szabadkereskedelmi vagy arra nagyon hasonló kapcsolatok maradnak fenn. Ez azt is jelzi, hogy az európaiak számára lényeges a világkereskedelem szabaddá tétele, ezen keresztül a versenyképesség fokozása és a komparatív előnyök kihasználása. Természetesen ez nemcsak európai, hanem globális szinten is előnyökkel jár. Az utóbbi éveket az jellemezte, hogy a protekcionizmust belpolitikai okokból hangsúlyozó,

¹⁸ Az Egyesült Királyság nem teljes területével hagyja el az egységes piacot, Észak-Írország az EU gazdasági területe marad, és csak az adópolitikában válik ki az Unióból egy következő népszavazásig. A bonyolult megoldás nem ennek a fejezetnek a témaköre.

¹⁹ Afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni országok (African, Caribbean, and Pacific – ACP).

²⁰ Partnerségi megállapodás egyrészről az afrikai, karibi és csendes-óceáni államok, másrészről az Európai Közösség és tagállamai között.

vagy ilyen intézkedéseket végre is hajtó pártok kerültek több államban is hatalomra. Még a legnagyobb hatalmak (USA) esetében is voltak olyan inkább populisták, mint józan ésszel indokolható döntések, amelyek hatással voltak a világkereskedelemre, ami nagymértékben tönkretette az államok közötti bizalmat, a közösen kialakított szabályokon alapuló nemzetközi rendszert. Az EU számára viszont az akadályok felszámolása a legfontosabb, mert csak így tudnak az európai vállalatok a nemzetközi értékláncok részesei lenni és versenyképességüket fokozni.²¹

Az európai kontinens sokáig meghatározója volt a bolygó kereskedelmének. Viszont elérkezett az az idő, amikor a dobogón maradásért kell küzdenie. Ehhez a teljesen új állapothoz nem elég hozzászokni, hanem olyan alkalmazkodás szükséges, amelynek nyomán további romlástól nem kell tartani. Sok esetben ez átmeneti hátrányokat is hozhat, vagy akár ágazatok megszűnésével is járhat. Ha ez eltérő mértékben érinti a tagállamokat, akkor felszínre törnek a nemzeti érdekek, amelyeket főleg érzelmi indokok motiválnak.

Mindazon világpolitikai szempontokon felül, amelyek az USA-val vagy a Kínai Népköztársasággal meglévő, átalakítandó vagy fejlesztendő kapcsolatokat illetik, az EU-tagállamok egyes csoportjainak vannak markáns érdekei a kapcsolatok fejlesztésében.

Kiemelendők azok az államok, amelyek általában a minél szabadabb kereskedelemben érdekeltek. Ebben a leginkább zászlóvivő Németország, de hasonlóan érvelnek azok a tagállamok is, amelyek világszinten vezetők valamilyen ágazatban (Svédország), vagy exporttermékeik innovációban gazdagok (Írország, Észtország), illetve azok is, akik számára az exportjövetelem meghatározó fontosságú a GDP növekedésében (Szlovákia, Litvánia).

A dél-európai tagállamok Spanyolország és Franciaország vezetésével kimondottan az Észak-Afrikával és a Közel-Kelettel folytatott kereskedelmi és általában gazdasági kapcsolatok élénkítésében érdekeltek. Ez sokszor teljesen ellentétes a keleti EU-tagok érdekeivel, számukra ezek az államok inkább egzotikumok, mint piaci partnerek. Nekik a volt szovjet terep jelent piaci lehetőségeket. Ezt a területet viszont a déli tagállamok nem ismerik.

Külön problémát jelent, hogy a tagállami választásokon az utóbbi időben olyan kormányoknak adtak mandátumot, amelyek kevésbé érzik magukénak az európai értékeket, így ezek betartásától nem tennék függővé a kereskedelem fejlesztésének ügyét.

Következtetések

A kereskedelempolitika önmagában nem képes azokat a feladatokat ellátni, amelyek az Európai Unió számára lényeges társadalmi, gazdasági és politikai hasznokat hajtják. Fontos kihívásnak számít az éghajlatváltozás, amelyhez ugyanúgy nemzetközi együttműködésre van szükség, mint a világkereskedelem szabályainak pontosításához, hatékonyságának növeléséhez. Ezért az EU célja, hogy minden állammal olyan átfogó megállapodásokra jusson, amelyek tartalmazzák a beruházásokat, az innovációt, az energiapolitikát, a környezet- és munkavédelmet, a szociális politikát vagy az oktatást. Természetesen ezek a dimenziók másfajta hangsúllyal jelennek meg a különböző államokkal folytatott kapcsolatokban.

Az EU-nak fontos a tisztességes és a kereskedelemben, és gyakran szembetalálja magát azzal, hogy vannak államok, amelyek számára ez a kérdéskör lényegtelen. A szabályok betartása európai szemszögből lényeges a munkahelyek megtartása érdekében. Sok új kihívás is érkezik,

²¹ Európai Bizottság: *Jelentés „A mindenki számára előnyös kereskedelem” elnevezésű stratégia végrehajtásáról*. 2017.

amelyeket a hagyományos innovációs készséggel versenyképességi előnnyé is lehet fordítani. Az áruk napjainkban sokkal kevésbé meghatározóak a globális kereskedelemben, mint akár 30 évvel ezelőtt. Sok termék meg sem különböztethető azoktól a szolgáltatásoktól, amelyek tárgyasulva vesznek részt a nemzetközi áramlásban. Ráadásul az értékláncok kialakulásában a képzett munkaerőhöz és a tőkéhez való hozzáférés is kiemelkedő fontosságú. Ezért látható, hogy a frissen létrehozott vagy modernizált formában megkötött, kereskedelmi néven futó kontraktusok nagy hangsúlyt fektetnek például az energiaágazatra, illetve a nyersanyagokra is.

Felhasznált irodalom

- A Tanács határozata (2010. szeptember 16.) az egyrészről az Európai Unió és tagállamai és másrészről a Koreai Köztársaság közötti szabadkereskedelmi megállapodásnak az Európai Unió nevében történő aláírásáról és ideiglenes alkalmazásáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ%3AL%3A2011%3A127%3ATOC>
- Európai Bizottság: Jelentés „A mindenki számára előnyös kereskedelem” elnevezésű stratégia végrehajtásáról. 2017. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017DC0491>
- European Parliament: *European Union: “Trade Agreement” with Colombia and Peru. Directorate-General for External Policies of the Union*. Brussels, 2012. Online: <https://eulacfoundation.org/en/content/european-union-trade-agreement-colombia-and-peru>
- Megállapodás egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről Közép-Amerika közötti társulás létrehozásáról. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22012A1215\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22012A1215(01))
- Partnerségi megállapodás egyrészről az afrikai, karibi és csendes-óceáni államok, másrészről az Európai Közösség és tagállamai között. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A22000A1215%2801%29>
- Protocol of Accession of Ecuador to the EU-Colombia/Peru Trade Agreement (2017. január 1.). Brussels. Online: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1261>
- Public Procurement Indicators 2017. DG GROW, G – Single Market for Public Administration (2019. november 5.). Online: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/38003>
- The Comprehensive and Economic Trade Agreement. Online: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-chapter-by-chapter/>
- Vigh László: Közös kereskedelempolitika – külgazdasági kapcsolatrendszer. In Kengyel Ákos (szerk.): *Európai uniós politikák*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2020.